

مهندسی فرهنگ و توسعه

غلامرضا سپاسیان

انتشارات مشق شب

سرشناسه : سپاسیان، غلامرضا، ۱۳۵۷-
 عنوان و نام پدیدآور : مهندسی فرهنگ و توسعه / تألیف و گردآوری غلامرضا سپاسیان.
 مشخصات نشر: تهران : تهران: مشق شب، ۱۳۹۷.
 مشخصات ظاهری : ۱۲۰ ص.: نمودار.
 شابک : 978-600-8920-29-8
 وضعیت فهرست نویسی : فیفا
 یادداشت : کتابنامه
 موضوع : مدیریت فرهنگی -- ایران -- برنامه ریزی
 موضوع : Cultural animation -- Iran -- Planning
 موضوع : سیاست فرهنگی -- ایران -- برنامه ریزی
 موضوع : Cultural policy -- Iran -- Planning
 رده بندی کنگرد : HM۶۲۱/س۱۷م۹۱۳۹۷
 رده بندی دیویی : ۳۰۶/۰۵۵
 شماره کتابشناسی ملی : ۵۴۰۷۹۶۳

مؤسسه انتشاراتی
 مشق شب

ناشر: انتشارات مشق شب
 عنوان کتاب: مهندسی فرهنگ و توسعه
 تألیف و گردآوری: غلامرضا سپاسیان
 صفحه آرای و طراحی جلد: مشق شب
 شمارگان: ۱۵ نسخه
 نوبت چاپ: اول / ۹۷
 قیمت: ۲۴۰۰۰ تومان
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۹۲۰-۲۹-۸

نشانی مرکز نشر و پخش: تهران، میدان انقلاب، ابتدای خیابان قدس،

ساختمان آنا تول فرانس، (شماره ۳) واحد ۱۱

تلفن تماس: ۱۷ - ۶۶۹۶۲۵۱۶ نمابر: ۶۶۴۸۸۸۲۰

www.mashgheshabpub.ir

حق چاپ محفوظ و مخصوص ناشر می باشد.

فهرست مطالب

۷	پیش درآمدی بر مهندسی فرهنگ و توسعه
۲۰	فرهنگ و عناصر تشکیل دهنده آن
۲۴	فرهنگ و ابعاد آن
۲۷	حوزه های فرهنگی جهان امروز
۲۹	طبقه بندی مسائل کلان فرهنگی
۳۴	مهندسی فرهنگ و مفهوم شناسی آن
۳۸	مهندسی فرهنگ و نظریه های جامعه شناسی
۴۴	مهندسی فرهنگ و مهندسی فرهنگی کشور
۴۹	مهندسی فرهنگ: معماری جامعه
۵۵	مهندسی فرهنگی، کلامی نو
۶۸	نظام فرهنگی و کارکردهای اصلی آن
۷۵	ماهیت دانش پایه در آینده پژوهی
۸۸	پیشینه تحقیق مربوط به آینده پژوهی و توسعه
۱۰۷	تفکر نظام گرا یا سیستماتیک
۱۱۳	فهرست منابع و مآخذ

◀ پیش‌درآمدی بر مهندسی فرهنگ و توسعه

امروزه، مدیران اجرایی که دست‌اندرکار اداره امور فرهنگی می‌باشند و نیز دانشگاهیانی که در این حوزه به مطالعه و تحقیق می‌پردازند، هر دو در خصوص اداره امور فرهنگی مشکلاتی را مطرح نموده و هریک از زاویه دید خود مسائل را تعریف می‌نمایند.

در خصوص موضوعاتی مثل بهداشت، صنعت و اقتصاد به تربیت افراد نخبه و متخصص در این زمینه‌ها پرداخته می‌شود. در حالی که در حوزه فرهنگی که در همه شئون زندگی انسان تأثیرگذار است، نسبت به تربیت نخبه و متخصص کمتر توجه می‌شود (بنیانیان، ۱۳۸۵: ۱).

ما برای تربیت مدیران فرهنگی برنامه‌ریزی مناسب نداریم و از طرف دیگر، در همان حدی هم که برنامه داریم، برنامه‌ها را پیاده نمی‌کنیم، زیرا ما اعتقادی به تخصص نداریم و در رابطه با فرهنگ هم این گمان را داریم که می‌توانیم ادارات را به هر کسی بسپاریم. در ابتدا باید این اعتقاد در ما حاصل شود که دنیای امروز، دنیای علم، شناخت و پیدا کردن راه و وسایل مورد نیاز آن است. این همه به شیوه و دستورالعمل نیاز دارد. باید این مسائل در مدارس و دانشگاه‌ها پیاده و اعمال شود، سپس در سطح جامعه گسترش یابد. زیرا مسائل فرهنگی در همه جا، از دور افتاده‌ترین روستاها تا سطح شهرها حضور دارد و جامعه ناراضی به حضور فرهنگ است. این بدان جهت است که رشد فرهنگی به معنی رشد ذوق انسان‌ها و معادل بهتر فکر کردن و بهتر زندگی کردن است (توسلی، ۱۳۸۱: ۴).

ضرورت‌های توجه به فرهنگ و مدیریت فرهنگی

بررسی اهمیت توجه به فرهنگ و ساماندهی فرهنگی از زوایای مختلفی قابل بررسی است که در اینجا به سه نکته اشاره می‌نماییم: تأثیر فرهنگ در شکل‌گیری حوادث بزرگ اجتماعی

در سطح دنیا، تأثیر فرهنگ در شکل‌گیری و استمرار انقلاب مبارک اسلامی و بالاخره اهمیت فرهنگ از دیدگاه امام خمینی رحمته الله علیه و مقام معظم رهبری.

۱- تأثیر فرهنگ در شکل‌گیری حوادث بزرگ اجتماعی

در یک نگاه تاریخی، اگر به تحولات مهم گذشته (حداقل در چند قرن اخیر) بنگریم خواهیم یافت که فرهنگ مهم‌ترین نقش را بر عهده داشته است. تحولی که در غرب پس از رنسانس اتفاق افتاده، تحولی فرهنگی بود و می‌توان آن را حاصل غلبه فرهنگ عقل‌گرایی بر حاکمیت مسیحیت آن زمان دانست. نازیسم که مبدأ اصلی تحقق جنگ‌های جهانی اول و دوم بود، حاصل غلبه فرهنگ نژادپرستی بر قشر وسیعی بود که تلاش نمودند تا حاکمیت خود را بر سایر کشورها با تجار نظامی به قوت بخشند. سوسیالیسم مبتنی بر فرهنگ خداسیزی و ماده‌محوری شکل گرفت و برای مدت نه چندان طولانی سایه شوم خود را بر حدود نیمی از جهان افکند و آنچه باعث فروپاشی آن شد دید هم‌چنانی جز بن‌بست فرهنگی نبود.

۲- تأثیر فرهنگ در شکل‌گیری و استمرار انقلاب اسلامی

انقلاب مبارک جمهوری اسلامی بیش از هر چیزی رویکردی فرهنگی بود. هر چند در ظاهر انقلاب اسلامی و سرنوشتی رژیم ستمشاهی جلوه‌گر گردید. مردم پس از بازیافت اسلام ناب محمدی و زنده شدن دغدغه‌های دینی که رژیم استبدادی سعی در کتمان و حتی ایجاد انحراف در آن را داشت، به رهبری مردی فرزانه قیام نمودند و امروز گشتند. آنچه انگیزه اصلی حرکت عموم مردم و رهبری انقلاب بود نه در دست گرفتن حکومت و نه تأمین معیشت مردم بود. هدف اصلی، احیای اندیشه دینی و اقامه ارزش‌های اسلامی و انسانی در جهانی بود که ارزش‌های اصیل روز به روز رنگ می‌بازد.

۳- اهمیت فرهنگ از دیدگاه امام خمینی رحمته الله علیه و مقام معظم رهبری

با مراجعه به کلام روشنگرانه رهبران انقلاب اسلامی (که برجسته‌ترین صاحب نظر در مهندسی اجتماعی محسوب می‌شوند) نیز می‌توان به اهمیت، بلکه به محوریت و اولویت فرهنگ پی برد. امام خمینی رحمته الله علیه فرمودند: اگر انحرافی در فرهنگ کشور رخ دهد به سر کشور آن خواهد آمد که در طول ستم‌شاهی و خصوصاً پنجاه سال سیاه بر سر کشور آمده است. هر چند مردم و مسئولان به صراط مستقیم الهی انسانی پای بند باشند و آن را تعقیب کنند و یا می‌فرمودند:

«ساده‌اندیشی است که گمان شود با وابستگی فرهنگی، استقلال در ابعاد دیگر یا یکی از آن‌ها امکان پذیر است».

مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای نیز به کرات در فرمایشات خود بر این نکته تأکید فرمودند که: مسئله فرهنگی را باید مسئله اول این کشور به حساب آورد. عامل فرهنگی، تضمین‌کننده آینده است.

علم و اقتصاد، پول و ثروت، منابع زیرزمینی برای تأمین و تضمین آینده بشریت تعیین‌کننده نیست و ضعف عامل فرهنگی همواره سبب سقوط و زوال تمدن‌ها بوده است» (علیرضا پیروزمند، ۱۳۸۱: ۵).

در کنار موارد ذکر شده از مهم‌ترین دلایل دیگری که باعث توجه هر چه بیشتر به فرهنگ و اهمیت مدیریت فرهنگی می‌گردد می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

۴- عصر جهانی شدن، فرهنگ را لزوم توجه جدی به آن در مدیریت فرهنگی

برخی از اندیشمندان معتقدند که امروزه شدت و سرعت فرآیند جهانی شدن، دنیا را به مکان شگفت‌انگیزی تبدیل کرده است که در آن هم فرآیندهای هم‌گرایی و هم روندهای واگرایی در حال تحقق هستند و گسترش ارتباطات متابا فرهنگ منجر به تعامل و تبادل فرهنگی پایداری می‌شود که هم باعث «تجانس فرهنگی» و هم باعث «آشفته‌گی فرهنگی» است. آنتونی گیدنز جامعه‌شناس معاصر چنین نگاهی به پدیده جهانی شدن فرهنگ دارد، امروزه سه دیدگاه درباره جهانی شدن فرهنگ وجود دارد:

- عده‌ای معتقدند که گسترش روزافزون رسانه‌های گروهی، انقلاب الکترونیک و... در ترویج «هم‌گرایی و تجانس فرهنگی» نقش به‌سزایی بر عهده داشته و جهان را هم‌بستر و متحد می‌کنند.

- در مقابل این دیدگاه، عده‌ای از صاحب‌نظران استقرار یک فرهنگ جهانی و تجانس فرهنگی را یک نظر ساده‌لوحانه و بیش از حد خوش‌بینانه توصیف می‌کنند و عصر حاضر را عصر بی‌نظمی بزرگ جهانی می‌پندارند.

- اندیشمندان گروه سوم بر این باورند که در فرآیند جهانی شدن فرهنگ، یک سامانه بین‌المللی غالب با استفاده از رسانه‌های مختلف، ایده جهانی شدن را باز تولید می‌نماید که از آن به عنوان «امپریالیسم رسانه‌ها» یاد می‌شود. به همین ترتیب، ما شاهد برتری یک فرهنگ و

سیطره آن بر دیگر فرهنگ‌ها هستیم (حیدری، ۱۳۸۱: ۱۱). بنابراین از آنجا که روند جهانی شدن در عرصه فرهنگ، روندی در حال گسترش و روبه رشد است و امری برگشت‌ناپذیر می‌نماید، بهتر است جوامع در حال توسعه مراقب باشند و ضمن حفظ و تقویت فرهنگ ملی و بومی خود به صورت فعال و آگاهانه در فرآیند جهانی شدن فرهنگ شرکت کنند.

۵- تهاجم فرهنگی و ضرورت ایفای نقش فعال

امروزه به دلیل گسترش وسایل ارتباط جمعی، که امکان تهاجم فرهنگی را به شدت و سرعت فراهم کرده است، فرهنگ‌ها در هم تنیده شده و هر فرهنگی همزمان در مکان‌های مختلفی حضور دارد. وق‌های فرهنگی، تحول و تغییرات فراوانی پیدا کرده و سلیقه‌ها به صورت جدید درآمده است. صنایع برای نیز کمک کرده تا این جریان فرهنگی به صورت گسترده و متراکم در دنیا توسعه پیدا کند. مسأله مدیریت فرهنگی هم به همین نسبت پیچیده است. در توسعه فرهنگ، ابتدا باید هدف نامشخص، گردند و نیز لازم است کسانی که می‌خواهند این هدف‌ها را دنبال کنند، دارای دیدگاه‌های روشن درباره آن‌ها باشند و به صورت آگاهانه عملکرد خود را دنبال کنند. متأسفانه در ایران، ما بیش از حد، صورت ناآگاهانه با مسئله فرهنگ برخورد می‌کنیم (توسلی، ۱۳۸۱: ۶).

سؤالی که در اینجا مطرح می‌شود این است که چه کنیم تا تهاجمات فرهنگی غرب نتواند بر فرهنگ ما آسیبی وارد سازد؟ چه کنیم تا نقشه‌ای که در ایران در تهاجم فرهنگی نقش بر آب شود؟ در جواب این پرسش باید گفت: بایستی قدرت دفاعی خود را آن قدر قوی کنیم که فرهنگ مهاجم غرب نتواند در آن نفوذ کند. قرآن بیان شیوایی دارد: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، لَا يَضُرُّكُمْ مِنْ ضَلُّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ» (سوره مائده).

مراقب خود باشید، هنگامی که شما هدایت یافتید، (یعنی فرهنگ دینی، روش قوی گردید) گمراهی کسانی که گمراه شده‌اند (فرهنگ گمراه و گمراه‌کننده غرب) به شما ضرر نمی‌رساند.

برای کسب چنین قدرت دفاعی فرهنگی، از سه راه باید وارد شد:

- راه اول: اعتقادات توحیدی و جهان‌بینی قرآنی از مبداء تا معاد و اخلاق اسلامی را در جامعه تبلیغ کنیم و شک‌ها را برطرف سازیم تا جامعه اسلامی از لحاظ اعتقاد و عمل دینی قوی گردیده، فرهنگ اعتقادی و عملی اسلامی بارور و در برابر تهاجم فرهنگی تا حد زیادی نفوذناپذیر شود.
- راه دوم: باید با همه عواملی که اساس عقیده، اخلاق و تربیت اسلامی را متزلزل می‌سازند و

نمی‌گذارند که نهال تبلیغ و ارشاد فرهنگی به ثمر برسد و زمینه گرایش به فرهنگ غرب را ولو در درازمدت مساعد و فراهم می‌کنند، مقابله شود.

- راه سوم: باید با عوامل مستقیم فساد و یاوران فرهنگ غرب در صورتی که استعداد پذیرش حقایق را نداشته باشند و نتوانند از ثمرات راه اول بهره‌گیرند و خود را اصلاح کنند، شدیداً برخورد شود (نبی صادقی، ۱۳۸۴: ۹).

۶- ضرورت وجود رویکردی مهندسی در کنترل پدیده‌های فرهنگی

مهندس، نبشی جامع داشته و سعی در آن دارد کلیه عناصر دخیل در مصنوع خود را از لحاظ کارکرد و وابستگی به یکدیگر مورد شناسایی قرار دهد و لذا تلقی فراگیر از مفهوم فرهنگ و توجه به کلیه عوامل و وزن آن و چگونگی تعامل میان آن‌ها شرط لازم در توفیق مهندسی فرهنگی جامعه است.

مهندس فرهنگ هم به بهره‌ده مستمر مصنوع خود و مهندسی آن توجه دارد و هم به تغییرات پارادایماتیک و لذا سعی بر این دارد، مانجه تحولات محیطی اقتضا نماید در مختصات اساسی سیستم و نیز در روش مهندسی آن به صورت خلاق و سنجیده دگرگونی‌های اساسی اعمال کند. لذا هیچ معماری از پیش شناخته شده را به صورت بزمی، اساس کار خود قرار نمی‌دهد.

مهندس فرهنگ بر این باور است که شیوه آموزش و پرورش ما می‌تواند برخلاف آنچه تحولات آتی اقتضا می‌کند، فرهنگ خودخواهی، فرصت‌طلبی، کثرت، پنهان‌کاری و توجه به سودآوری کوتاه‌مدت را در اعماق شخصیت افراد نهادینه سازد (چامسکی، ۱۳۸۵: ۵).

برنامه‌ریزی فرهنگی ملاک تصمیم‌گیری‌های اجرایی فرهنگی است. لکن خود برنامه فرهنگی تصمیمی کلان محسوب می‌شود که سؤال از ملاک تنظیم و انتخاب آن می‌بایست پاسخی معقول و مشروع بیابد. به چه دلیل اولویت‌های فرهنگی درست تشخیص داده شده است؟ به چه دلیل تخصیص‌های فرهنگی درست انجام پذیرفته است؟ اصلاً تخصیص‌های فرهنگی کدام است؟ آیا فرهنگ جزئی از اجزای جامعه را تشکیل می‌دهد یا هر فعالیت و موضوع اجتماعی دارای بعد و تأثیر فرهنگی است؟ تحولات و تغییرات فرهنگی چگونه و با چه معیارهایی قابل شناسایی است؟ فرهنگ به عنوان یک وصف اجتماعی در پویایی جامعه چه نقشی دارد؟ چه تعامل و جایگاهی نسبت به مؤلفه‌های هم‌عرض خود دارد؟ مؤلفه‌های هم‌عرض فرهنگ چیست؟ سیاست و اقتصاد است یا امر چهارم و پنجمی هم می‌توان یافت؟ در یک کلام، مدل فرهنگی

روشی است که بر مبنایی مشخص به برنامه ریز فرهنگی «قابلیت ارزیابی، امکان تصمیم گیری و قدرت کنترل و بهینه تصمیم» می دهد. به عبارت دیگر در نسبت بین مبنا و هدف، کارکردهای فرهنگی را در هر زمان مشخص می سازد (پیروزمند، ۱۳۸۱: ۸).

۷- ضرورت توجه هم زمان حوزه و دانشگاه در مورد مدیریت فرهنگی

وحدت حوزه و دانشگاه همواره مورد عنایت و تأکید امام راحل و مقام معظم رهبری مدظله العالی قرار گرفته است. بدین معنی که هر دو گروه از علم، ایمان، آگاهی و تعهد اسلامی برخوردار باشند. حوزه خود را از علوم روز و زبان روز بی نیاز احساس نکند و به فرموده امام صادق (ع)، هم به زمان باشد تا از تهاجم هواجس مصون بماند و دیگران را هم برباند. دانشگاه نیز تنها بر علم پای و تکیه نداشته باشد و فرهنگ معارف دینی و قرآنی در دانشگاه ها جایگاهی رفیع تر از علم پایه و تجربی بیابد و اخلاق و تربیت اسلامی بر محیط دانشگاه و زندگی استادان و دانشجویان حاکم شود تا کارآیی علوم پایه و تجربی جهتی سالم یابد و سنگری پایدار در مقابل تهاجم فرهنگ غرب گردد. اگر در دانشگاه های ما چنین روحیه فرهنگی حاکم نشود و تنها بر علم و صنعتی در محدوده علمی تجربی بپردازیم و استادان ما خود و برنامه های شان را از اخلاق و معارف قرآنی بی نیاز احساس کنند، هرگز نخواهند توانست قدرت دفاعی فرهنگی جامعه را در مقابل یورش فرهنگ بالا ببرند و احیاناً خود نیز مبلغ فرهنگ غرب می شوند.

نکته دیگری که در این رابطه باید گفته شود، این است که سعی کنیم در مقابله های فرهنگی آگاهانه و محققانه عمل کنیم. به اصل و محتوای این فلسفه معارف و مکتب های انحرافی احاطه کافی داشته باشیم و بدانیم چه می گویند و چه می خواهند تا در مقابل تأثیرات مثبت بگذاریم نه اینکه هر کسی یک مطالعه سطحی از فلان نظریه دارد خود را شایسته قلم فرسایی بداند. در سال های اخیر شاهد تأثیر منفی بعضی از نوشته های بی مایه در مقابله با نظریه پردازان منحرف بودیم (صادقی، ۱۳۸۴: ۱۱).

مسئله امروز ما این است که می خواهیم به طور ارادی و ارشادی فرهنگ را در جامعه خود و در گروه های مختلف اجتماعی اعمال کنیم و آن را گسترش دهیم. اما چه طرح، برنامه و استراتژی ای برای این مسئله در نظر گرفته ایم؟ تا این استراتژی وجود نداشته باشد و افرادی در میان نباشند که از این استراتژی درک درستی داشته و بتوانند آن را در سطح مدیریت عملیاتی

کنند، هیچ تحولی رخ نخواهد داد.

بنابراین اگر بخواهیم مدیریت صحیح فرهنگی داشته باشیم و از بحران خارج شویم، نخست لازم است کسانی که مدعی اصلاح و ارتقای فرهنگ هستند، چارچوب‌های اساسی فرهنگ را تعریف و مشخص کنند و سطح فرهنگی جامعه در گروه‌های مختلف را تعریف کنند و بشناسند و این نیاز به دوره‌های خاص و مطالعات گسترده‌ای دارد. تولیدات فرهنگی ما، یک مقدار تولیدات سنتی ما، زندگی ما، شخصیت ما و برخوردهای ما است و مقدار دیگرش صنعت فرهنگ می‌باشد که میراث عصر مدرن برای ما است. در هر دو زمینه، ما نتوانسته‌ایم پاسخ فرهنگی مناسبی به جوانان، زنان، اقشاری مختلف فرهیختگان بدهیم و حتی فرهیختگان ما هم سرگردان هستند (توسلی، ۱۳۸۱).

بنابراین، ضرورت دارد که با توجه به فرهنگ ملی و مذهبی ما، حوزه علمیه نقش مؤثر خود را در زمینه فرهنگ دینی ایفا نموده و دانشگاه نیز با توجه به نظریات نوین مدیریت فرهنگی نسبت به شناسایی و نیز بومی‌سازی آن‌ها بر اساس نظریات علمای حوزه و با همفکری و همراهی آن‌ها اقدامات مؤثری را به انجام ببرد.

۸- تنوع فرهنگی و ضرورت تحول مدیریت فرهنگی

نهادهای فرهنگی ما، مثل: رادیو و تلویزیون، ارشاد، باشگاه‌ها و... دچار سرگردانی هستند. ما در یک جامعه در حال تحول و گذار و پرجوش و خروشیم که در معرض طوفان‌های داخلی و خارجی است، زندگی می‌کنیم. زن‌ها، جوان‌ها و هر کدام از فاعل‌ها مسائل فرهنگی متفاوتی دارند که نه تنها این مسائل مهم است، بلکه چگونگی تبدیل اینها به محرک‌های فرهنگی خلاق با ذوق و پیرانرژی نیز اهمیت دارد.

بنابراین، تنوع فرهنگی ما ایجاب می‌کند که تحول مدیریت فرهنگی ایجاد کنیم و ببینیم که طبق بررسی و مطالعه دقیق در هر سطح و چارچوبی که مورد نیاز ما است چه چیزهایی نیاز داریم. در حال حاضر یک سلسله کلیات مثل کتاب و آزادی نشر داریم، ولی بحث آزادی در فرهنگ، مسئله بسیار مهمی است و نباید یک فرهنگ اجباری و تحمیلی داشته باشیم. فرهنگ را باید افراد هضم کنند و تجلیات آن را نشان دهند. فرهنگ را نمی‌توان به صورت بیرونی تحمیل کرد. زمانی که فرهنگ تحمیلی شد، باید دید که عاقبت آن به کجا می‌انجامد، مشخص است که اعوجاج فرهنگی به وجود می‌آید و گروه‌های مختلف اجتماعی به سمت انحراف و لج‌بازی

کشیده می‌شوند و روحیات خاصی پیدا می‌کنند (توسلی، ۱۳۸۱: ۷).

شناسایی عوامل فرهنگ‌ساز و طبقه‌بندی و نظام دادن به آن‌ها چگونه ممکن است؟ از کجا تشخیص دهیم که درس زیست‌شناسی که در دانشگاه یا قبل از آن تدریس می‌شود از عوامل فرهنگ‌ساز است یا خیر؟ واردات کالاهای تجملاتی و پرزرق و برق از عوامل فرهنگ‌ساز هستند یا خیر؟ و ده‌ها و صدها سؤال از این قبیل و مهم‌تر آن‌که از کجا تشخیص دهیم برای هر یک از عواملی که بدان دست می‌یابیم چه حسابی باید باز نموده و چه ارتباطی بین او با دیگران برقرار کرد؟ آن چه ملاک انتخاب عوامل معینی به عنوان عوامل فرهنگ‌ساز جامعه می‌باشد، تأثیری است که هر عامل در جامعه بر جای می‌گذارد. چنانچه برای تشخیص اقتصادی بودن یک عامل اجتماعی تأثیر آن بر رشد تولید ناخالص ملی کشور، یا به عبارت منطقی‌تر تأثیر آن در قدرت عملکرد عینی جامعه محاسبه می‌گردد. در فرهنگ نیز باید مجموعه آثار یا اوصافی که نمودار وضعیت فرهنگی جامعه هستند، برگزیده شوند. مثلاً عواملی که مبدأ پذیرش اخلاق، افکار یا رفتار خاصی در جامعه هستند، عامل فرهنگی قلمداد شود. آنچه باعث شکل‌گیری تقوا، ایثار، صبر، شجاعت، سخاوت و... یا باعث رسوخ توحید، امامت، ولایت، باور نسبت به آخرت و... می‌شود یا آنچه باعث انضباط اجتماعی، ادب به معروف و نهی از منکر، عدم اسراف و فساد و... می‌شود به واسطه تأثیر اخلاقی، فکری و معنایی آن عامل فرهنگی محسوب شود. بنابراین، اوصافی که یک عامل خارجی بر جامی گذارد ملاک فرهنگی بودن یا نبودن آن است (پیروزمند، ۱۳۸۱: ۴).

۹- گستردگی موضوعات فرهنگی

در جهان امروز که نقش و نیروی اجتماعی فرهنگ نسبت به گذشته به مراتب افزوده‌تر شده است، ضرورت هماهنگی و هم‌سویی صاحب‌نظران، کارشناسان و برنامه‌ریزان هر کشور نیازهای فرهنگی خویش را در رهگذر حیات و حرکت اجتماعی بازشناخته و از تظاهرات و تمایلات کاذب یا گذرا تفکیک کند و قدرت پاسخگویی به این نیازها و بهره‌گیری از آن‌ها را در جهت رشد و کمال معنوی و مادی دارا باشد. کلام و پیام بزرگ مرد جمهوری اسلامی ایران این است که فرهنگ مبداء همه خوشبختی‌ها و بدبختی‌های یک ملت است. راه اصلاح یک مملکت، فرهنگ آن مملکت است، اصلاح باید از فرهنگ شروع شود (اصول سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران).